

AHMET CAFEROĞLU'NUN SEÇİLMİŞ ESERLERİ

AZERBAIJAN TÜRKÇESİNDE

Mehman MUSAOĞLU*

Özet:

Ahmet Caferoğlu'nun Azerbaycan Türkçesinde yayımlanmış Seçilmiş Eserleri, Türk dünyasında 1990'lı yıllardan beri hız kazanan aktarma çalışmaları açısından ele alınmıştır. Söz konusu şahsiyetin faaliyetini ve seçilmiş eserlerinin ilmi ve edebi içeriğini nitelendiren millî, tarihî ve bilimsel özellikler, Türklük bilimi bağlamında değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: *Ahmet Caferoğlu, aktarma, Türklük bilimi, Türk dünyası, Azerbaycan, Türkiye, tarih, folklor, edebiyat, dilcilik.*

Selected Works of Ahmet Caferoglu in Azerbaijanian

Abstract:

Selected works of Admed Caferoglu, published in Azerbaijanian are analyzed in the aspect of accelerating transmission studies since 1990 in Turkic World.

National, historical and scientific characteristics which describe academic and literal content of selected works and activities of person being talked are evaluated in the context of Azerbaijan and turcology.

Key words: *Ahmet Caferoglu, transmission, Turcology, Turkic World, Azerbaijan, Turkey, history, folklore, Literature, Linguistics.*

Giriş

Azerbaycan Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı Bakı Slavyan Üniversitesi, “*Filoloqun kitabxanası – 100*” dizisi ile dünyaca ünlü Azerbaycan asıllı Türkolog, ede-

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Öğretim Üyesi.

biyat bilimci ve dilci Ahmet Caferoğlu'nun (1899-1975) *Seçilmiş Eserleri*'ni (Bakı, Mütercim 2008, 407 s.) Azerbaycan Türkçesinde ilk defa olarak yayımlatmıştır. Kitabın editörü ünlü Türkolog yazar Kamal Abdulla'dır. O, kitaba "Filoloji İrsimizin Daha Bir Abidesi" adlı ön söz yazmıştır. *Seçilmiş Eserleri* yayıma edebiyat bilimci, çevirmen Vilayet Kuliyev hazırlamış ve Ahmet Caferoğlu'nun tarih, edebiyat, folklor, dilcilik, dil tarihi, siyasal gazetecilik ve bibliyografyaya dair eserlerinin bir kısmını Türkiye Türkçesinden Azerbaycan Türkçesine aktarmıştır. O, söz konusu eserleri uygun filolojik notlarla bilimsel ve edebî metinler olarak Azerbaycan Türkçesinde yeniden düzenlemiş ve "Gence'den... Bütün Türk Dünyasına" adlı Ahmet Caferoğlu bibliyografyasının en önemli anlarını ve dönüm noktalarını değerlendiren geniş bir girişin yanı sıra, kitapta yer alan eserlerin yayım tarihine ilişkin filolojik açıklamalar da yazmıştır.

"Bakı Slavyan Üniversitesi", son yıllarda yayımlamaya başladığı "*Filoloqun kitabxanası -100*" adlı filolojik dizi çerçevesinde Ferdinand de Saussüre ve E. Kosseru gibi dünyaca ünlü birçok filolog yazarın eserini yabancı dillerden tercüme ettirmiştir. Söz konusu eserler, ana dilimizde belli bilimsel açıklama ve filolojik notlarla yayımlanmıştır. *Filoloqun kitabxanası -100*'ün Türkoloji dizisi de artık yayım hayatına başlamıştır. Ahmet Caferoğlu'nun *Seçilmiş Eserleri* söz konusu dizinin ilk örneklerinden biri olarak yayımlanmıştır. Bu edebî olay, günümüzde her şeyden önce iki bakımdan dikkatleri çekmektedir:

Bu eserlerin yayımlanması, bir yandan Ahmet Caferoğlu şahsiyetinin ve ilmî-edebî mirasının günümüz Azerbaycan'ında bugün artık bütün unsurlarıyla kabul olunması ve doğru algılanmasının bir göstergesi olması bakımından anlamlıdır. Bu hususu, *Filoloqun kitabxanası -100*'ün ve onun Türkoloji dizisinin ilmî teşkilatçısı ve ilham vericisi Kamal Abdulla, kitaba yazdığı ön sözde söz konusu fikir adamının yaratıcılığından bahsederken bazı detaylarıyla özellikle vurgulamıştır. O, Ahmet Caferoğlu yaratıcılığını, genelde Türkoloji mirasımız ve özelde onun Azerbaycan bağlamı için, orijinal bir ilmî ve edebî eser olarak değerlendirmiştir.

Öte yandan Ahmet Caferoğlu'nun Azerbaycan'da yayımlanmış *Seçilmiş Eserleri*, Türkiye Türkçesinden Azerbaycan Türkçesine aktarılırken hedef dile özgü edebî metinler seviyesinde uygunlaştırılabilmiştir. Birbirine en yakın akraba yazı dilleri veya lehçeleri arasındaki böylesine edebî metin uygunlaştırması aktarmaları, çağdaş filolojik biliminde 1990'lı yıllardan beri artık özel bir bilimsel çalışma alanı olarak seçilmekte ve uygun üst ve alt başlıklarıyla incelenmektedir (Ercilasun 2007: 11-30; Musaoğlu 2003; 2004; 2009). Nitekim Türkiye Türkçesinde de söz konusu edebî metin uygunlaştırması kavramı ve buna uygun filolojik çalışmaları, günümüzde "aktarma, aktarma bilimi, aktarma süreci, kaynak dil, hedef dil veya kaynak metin-hedef metin" gibi terimlere yüklenen leksik-terminolojik anlamlarla ifade olunmaktadır (Musaoğlu 2006; Uğurlu 2000; 2004).

Türk Dünyasında Aktarma Çalışmaları ve Ahmet Caferoğlu'nun Seçilmiş Eserleri'nin Azerbaycan Türkçesine Aktarımı

Çağdaş Türk yazı dillerinden birbirine edebî metin seviyesindeki her türlü sözlü ve yazılı aktarmalar süreci, 1990'lı yıllardan beri gittikçe hızlanmaktadır. Bu süreçte, diğer eski ve yeni Türk yazı dillerinden çeşitli sözlü ve yazılı edebiyat örnekleri, edebî metin uygunlaştırmasının yapıldığı gelişmiş bir yazı dili olarak Türkiye Türkçesine de seçilerek aktarılmaktadır. Nitekim gerek içeriği ve yazı türü gerekse edebiyat sanatının gelişimi bakımından oynadığı role göre, Türkçe edebî metin bağlamında farklılık arz eden folklorik örnekler ve Türk dünyasının ünlü yazarları ve çeşitli kalem sahiplerinin eserleri söz konusu seçim sürecinde üstünlük kazanmaktadır.

Aktarma süreci ve sonucu çalışmaları, Türk dünyasında günümüze kadar art zamanlı ve eş zamanlı olmakla iki biçimde gerçekleşmektedir. Bunlar; aşağıda gösterilen, yazılı ve sözlü olarak gerçekleştirilen aktarma faaliyetlerinden ibarettir:

a) Dönemler arası, dolayısıyla kaynak dil olarak tarihî Türk lehçelerinden veya eski Türk yazı dillerinden (Eski Türkçeden, Çağataycadan, Osmanlıcadan vb.) hedef dil olarak çağdaş Türk yazı dilleri ve lehçelerine çeşitli edebî metinlerin aktarılmasına ilişkin art zamanlı olarak gerçekleştirilen aktarma süreci ve sonucu çalışmaları;

b) Kaynak ve hedef dil olarak çağdaş Türk yazı dilleri ve lehçelerinden birbirinde, hem sözlü hem de yazılı metinlerin aktarılmasına ilişkin eş zamanlı olarak gerçekleştirilen aktarma süreci ve sonucu çalışmaları ve faaliyetleri.

Gerek genel içerik, edebiyat tekniği ve türleri, gerekse edebiyat sanatının gelişimi bakımından oynadığı role göre farklılık göstererek ün kazanan folklorik örneklerin ve Türk dünyası ünlü yazarlarının eserlerinin söz konusu aktarma ve yabancı dillerden çeviri süreçlerinde üstünlük kazandığı gözlemlenebilmektedir.

Bu bağlamda Kırgızcadan Manas, Altaycadan Altun Yaruk, Özbekçeden Alpamış, Türkmenceden Köroğlu destanlarının ve W. Radloff'un Almanca yayımladığı ve kısa adıyla "Proben" olarak bilinen Türk Sözlü Edebiyatı Örnekleri'nin Türkiye Türkçesine edebî metin seviyesinde aktarımları (Radloff 1999-2000) dikkatleri çekmektedir. Bunun yanı sıra, Kazakçadan Canbul'un, Muhtar Avezov'un ve Abay'ın, Rusçadan ve Kırgızcadan Cengiz Aytmatov'un, Türkmenceden Annagulu Nurmemet'in eserleri, Azericeden Şehriyar'ın ve Bahtiyar Vahabzade'nin şiirleri, Yusif Samedoğlu'nun, Anar'ın, Elçin'in ve Kamal Abdulla'nın hikâyeleri ve romanları, 1990'lı yıllardan başlayarak süregelen bağımsızlık döneminde Türkiye Türkçesine aktarılan seçkin edebiyat örnekleri olarak değerlendirilebilir.

Sovyetler Birliği döneminde genellikle sol görüşlü yazarların Türkiye Türkçesinden Rusçaya çevrilmiş eserleri, diğer Türk yazı dillerinde tercüme olunarak yayımlanmıştır. 1990'lı yıllardan beri ise durum değişmiştir. Şimdi sadece belli edebî yazılar değil, ilmî, dinî eserler ve çeşitli deneme metinleri, Türkiye Türkçesinden diğer Türk yazı dillerine ve Azerbaycan Türkçesine (Musaoğlu 2009) aktarılmaktadır. Sözgelimi bu yakınlarda Besim Atalay'ın Türkiye Türkçesinde hazırladığı *Divanü Lügati't-Türk* tercümesi Ramiz Asker tarafından Azerbaycan Türkçesine aktarılmıştır. İşte bu bağ-

lamda Ahmet Caferoğlu'nun *Seçilmiş Eserleri*'nin Azerbaycan Türkçesinde yayımlanması, hem ilmî hem de edebî bir olay olarak dikkatleri çekmektedir.

İlmî aktarma sürecinde hedef dil olarak Azerbaycan Türkçesinin ve somut metin örnekleri olarak ise Ahmet Caferoğlu'nun eserlerinin seçilmesi, söz konusu edebî metin aktarımı bağlamında her bakımdan yeni metodolojik düzenlenme ve orijinal bir yeniden metinleştirme örneği olarak değerlendirilebilmektedir. Kamal Abdulla'nın da kitaba yazdığı ön sözde vurguladığı gibi, Ahmet Caferoğlu'nun sayısı 300'den fazla olan eserinin içerisinde yazarın özellikle Azerbaycan tarihi, dili, folkloru, edebiyatı, sosyal ve siyasal hayatı ile bağlı makale ve incelemelerinin seçilerek Azerbaycan Türkçesinde yayımlanması sevindiricidir. Çünkü XX. yüzyılda resmî Sovyet tarihçiliği ve filolojisinden farklılık gösteren fikirlerin ve araştırma metodunun yer aldığı eserlerin Azerbaycan'da yayımlanmasının ve tebliğinin yasaklanması, millî ve manevî mirasımızın incelenmesinde büyük bir boşluk oluşturmaktaydı. İşte Ahmet Caferoğlu'nun yeni yayımlanmış *Seçilmiş Eserleri*, kültürel ve filoloji mirasımızın çok önemli bir unsurunu oluşturduğundan söz konusu boşluğu önemli bir ölçüde doldurmaktadır.

Ahmet Caferoğlu'nun eserleri, genel Türklük bilimi bağlamının bir bileşeni niteliğindeki Azerbaycan kavramına bağlı olarak ilmî ve edebî metin uygunlaştırması seviyesinde Türkiye Türkçesinden Azerbaycan Türkçesine aktarılmıştır. Şöyle ki; edebî metin aktarılması veya uygunlaştırması sürecinde, hem Ahmet Caferoğlu'nun eserlerinin dil-üslup özelliklerine, genel konusal ve kavramsal içeriğine sadık kalınmış hem de makalelerindeki teknik yanlışlar ve günümüz Türkçesinden farklılık gösteren metin uygunsuzlukları yeri geldikçe düzeltilmiştir. Edebî, filoloji, tarihî ve kavramsal nitelikteki bazı uygun tashihler, parantez arasında belli konularla ilintili olarak yapılmıştır. Söz konusu tashihlere ilişkin getirilen ilmî, tarihî ve filolojik nitelikteki uygun açıklamalar ise, günümüz bilişsel bilimlere çerçevesinin veya başka bir deyişle bilgi-bilişim çağının bilimsel ölçütlerine uygun olarak verilmiştir.

Ahmet Caferoğlu olgusu, Kamal Abdulla'nın kitaba yazmış olduğu ön sözde ve Vilayet Kuliyev'in Ahmet Caferoğlu şahsiyetini ve yaratıcılığını ilmî-edebî kimlik ve bir fikir adamı olarak nitelendiren giriş bölümünde değerlendirilmiştir. Söz konusu olgunun Azerbaycan aydını, ilmî kamuoyu ve gençliği için anlamı nedir acaba? Çağdaş Azerbaycan gençliği bu olgudan, dolayısıyla Ahmet Caferoğlu ilmî-edebî mirasından nasıl yararlanabilecektir?

Bu sorulara cevabı, Ahmet Caferoğlu'nun çok sayıdaki eserlerinin satır aralarında, geniş ilmî, edebî ve sosyal faaliyetlerinde bulmak mümkündür. Bu bağlamda, onun ilmî, sosyal, gazetecilik ve yaşam bibliyografyasıyla ilgili birkaç önemli olguyu ve tarihsel nitelikteki bazı gelişmeleri, burada bir daha hatırlatmak düşüncemize göre çok yerinde olacaktır:

- 1918-1920'li yıllarında Nuri Paşa'nın komutanlık ettiği İslam ordusunda Azerbaycan'ın bağımsızlığı uğruna Ermeni çetelerine ve Azerbaycan'ı işgal etmek isteyen diğer emperyalist güçlere karşı eline silah alarak bizzat savaşmıştır.
- 1920 yıllarında Azerbaycan'dan Türkiye'ye iltica etmek zorunda kalmış, bir

daha geriye dönme olanağı bulamamış, ilmî yaratıcılığını burada devam ettirmiş ve bütün ömrü boyu vatanda vatani özlemiştir.

- Dünyaca ünlü Türkologlar; Fuat Köprülü ve Willi Bang'ın öğrencisi olmuştur. Doktora tezini Almanca yazmıştır. Ne yazık ki söz konusu eser, hâlâ yayımlanmamıştır.

- Türkoloji dilciliğinin tarihinde Almanca *Fundamenta* adıyla tanınan ve 1959'da ilk cildi yayımlanan, eski, yeni ve en yeni Türk yazı dilleri ve tarihî lehçelerine ilişkin ilk bilimsel denemeler seviyesinde bir el kitabı olarak da bilinen ve bununla da Türkoloji çalışmaları tarihinde yeni bir yol açan eseri hazırlayanlardan biri olmuştur.

- Türk yazı dilleri ve tarihî lehçelerini Türkçe (İng. Turcic ve Rus. Tyurkskiy yazık, Osm. Turki) mantığıyla ele alan, ilk mükemmel *Türk Dili Tarihi* kitabı da Türkoloji dilciliğinin tarihinde Ahmet Caferoğlu'nun kaleminden çıkmıştır.

- Türkiye Türkçesi diyalektolojisi materyalleriyle genel Türk Diyalektolojisi fenninin ve umumi ilmî istikametinin belirlenmesinde önemli rol oynamıştır.

- Gerek genel Türkçe veya Ortak Türk dili, gerekse Azerbaycan tarihine, edebiyatına ve diline ilişkin yüksek filolojik seviyede çok önemli Türkoloji eserleri yazmıştır. Söz konusu kitapta yer alan Karahanlılar Devri Türk Edebiyatı bölümü bunlardan biridir.

- *Azerbaycan Yurt Bilgisi* dergisini ve onun sayfalarında Azerbaycan üzerine makaleler yayımlatması da Ahmet Caferoğlu'nun ilmî, edebî ve kültürel faaliyetinde çok önemli bir yer almaktadır. Derginin sayfalarında, Ahmet Caferoğlu ile beraber Sadık Senan ve Selim Refik gibi diğer Azerbaycan muhacirlerinin, dönemin ünlü bilgini Fuat Köprülü'nün ve büyük siyasi muhaciri Zeki Velidi Togan'ın da eserleri yayımlanmıştır. Bu ise, Türkolojik bağlamda gerek edebiyat gerekse halk biliminin gelişimini kelimenin tam anlamında olumlu yönde etkileyen temel unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir (Nəbiyev 2002: 95).

Ahmet Caferoğlu Olgusu Dünya Göçmen Edebiyatı Bağlamında

Böylece her iki tarihî vatanının ve bütün Türk dünyasının sevgisi ve özlemiyle yazdığı eserlerinde sergilediği ilmî, edebî, gazetecilik, sosyal ve siyasal gözlemleri ve bilişsel sonuçlandırmaları, Ahmet Caferoğlu yaratıcılığını evrensel filolojik bağlamda öne çıkarmaktadır. Onun yaratıcılığı, bu bakımdan kendine özgü millî özellikleriyle dünya ölçeğinde ünlü olan göçmen edebiyatı ilmî ve nazari fikrinin büyükleri N. Poppe, N. Trubetskoy ve R. Yakobson gibi bilim ve fikir adamlarının ilmî-edebî mirasıyla karşılaştırmalı-açıklamalı seviyede değerlendirilebilir ve bütün yöntem bilimsel yönleriyle incelenebilir, diye düşünüyoruz.

Seçilmiş Eserleri'nin Konu ve İçerik Olarak Sınıflandırılması

Ahmet Caferoğlu'nun gerek Azerbaycan kavramına ilişkin makale ve incelemele-

rinde yer alan edebî ve tarihî nitelikteki bilimsel sonuçlandırmaları, gerekse diğer konulardaki eserlerinde ileri sürdüğü nazari fikirleri, yukarıda belirtilen karşılaştırmalı-açıklamalı bir araştırmanın tipolojik-kavramsal seviyede yapılmasını bugün çok ciddi olarak gündeme getirmektedir. Bunu, sadece Ahmet Caferoğlu'nun daha gençlik yıllarında Azerbaycan ve Türklük kavramına ilişkin yazdığı ve söz konusu kitabında yer alan eserlerinin konularıyla sınıflandırılması ve kısaca olarak özetlendirilmesi de kanıtlamaktadır.

Tarih

Kitabın söz konusu bölümünde aşağıdaki inceleme ve makaleler yayımlanmıştır: Azerbaycan Tarihine Umumi Bir Bakış (s. 28-43); Avrupa Seyyahlarına Göre XVII. Yüzyıl Azerbaycan'ı; I. Makale (s. 44-56); II. Makale (s. 57-68).

İncelemede, Azerbaycan'ın en eski dönemlerinden başlayarak XVIII. yüzyıl hanlıklar dönemine kadarki büyük çağların zaman kesitlerinde Azerbaycan'la ilgili gerçekleşen en önemli olaylar ve çeşitli sosyal-siyasal hareketlenmeler, aralarındaki kronolojik bağlantılarıyla değerlendirilmiştir. Makalelerde ise XVII. yüzyıl Azerbaycan'ı, bir tarihî ipek ve ticaret yolu olarak millî gelenek ve etnik göreneklerin yanı sıra, sadece kendine özgü etnografyası ve özel hanlık yönetim ve devletçilik ananeleri, Avrupa seyyahları değerlendirilmesiyle ele alınmıştır.

Folklor

Ahmet Caferoğlu'nun yayımlanmış kitabının söz konusu bölümünde aşağıdaki makaleler yer almaktadır: Azeri Halk Edebiyatında Sayacı Sözler (s. 70-75); Azeri Halk Edebiyatında “Âşık Garip” Destanı; I. Makale (s. 76-92); II. Makale (s. 93-103); XVI. Yüzyıl Azerbaycan Saz Şairlerinden Tufarkanlı Abbas (s. 104-114).

Birinci makalede, “Sayacı” kelimesinin etimolojisi belirlenmiştir. Kelimenin “cı” ekinin “Saya” sözcüğüne eklenmesiyle yapıldığı ve nihayetinde “Saymak” fiilinden türediği sonucuna varılmıştır (s. 74). İkinci ve üçüncü makalelerde “Âşık Garip” destanının ortaya çıkması, yazıya alınması, destanın şiirsel yapısını oluşturan olaylar ve olgular ele alınmıştır. Sonuncu makalede ise “Tufarkanlı” kelimesinin etimolojisinden ve söz konusu aşığın hayat ve yaratıcılığında söz edilmiştir.

Edebiyat

Kitabın en büyük bölümünü oluşturmaktadır. Bölümde, toplam 9 inceleme ve makale yer almaktadır. Bu yazılardan birinde Karahanlılar Devri Ortak Türk Edebiyatı, sekizinde ise Azerbaycan edebiyatı tarihinin nispeten az bilinen temsilcilerinin hayat ve yaratıcılığı ve Azerbaycan edebiyatında istiklal uğruna mücadele konusu ele alınmıştır. Söz konusu yazılar bunlardır: Azerbaycan Türklerinin Edebiyatı (s. 116-144); Modern Azerbaycan Edebiyatına Toplu Bir Bakış (s. 145-153); Karahanlılar Devri Türk Edebiyatı (s. 154-169); XVII. Yüzyıl Azeri Şairi Melik Bey Avcı (s. 170-178); XIX. Yüzyıl Azeri Şairi Seraci (s. 179-184); Azeri Edebiyatında İstiklal Mücadelesi. I. Makale (s. 185-202); II. Makale (s. 203 – 216); III. Makale (s. 217-229); IV. Makale (s. 230-240).

Dilcilik, Dil Tarihi

Söz konusu bölümde yer alan Azeri Lehçesinde Bazı Moğol Unsurları; I. Makale (s. 242-256), II. Makale (s. 257-264) adlı makalelerde **“tongal, küreken, nemer, kantar, keşik”** gibi Azerbaycan Türkçesine Moğolcadan geçtiği iddia edilen kelimelerin etimolojisi üzerinde durulmuştur. Doğuda ve Batıda Azeri Lehçesi Tetkikleri’ne ilişkin I. Makale (s. 265-273), II. Makale (s. 274-281), III. Makale (s. 282-286), IV. Makale (s. 287-295) adlı dizi yazıları da kitabın söz konusu bölümünde yer almaktadır. Bu yazılarda, XII-XIII. yüzyıl Azerbaycan-Oğuz Türkçesi materyalleri temelinde düzenlenmiş İbn-Muhanna Lügati’nden itibaren XX. yüzyılın başlarına kadarki Azerbaycan Türkçesine ilişkin bilim, fikir, devlet adamlarınca ve çeşitli yazarlarca yapılmış notlar, söylenmiş fikirler ve yazılmış eserler üzerine genel bilgi verilmiştir.

Kitabın “Şahsiyetler” bölümünde, Ahmet Caferoğlu’nun “Mirza Kazımbey” (s. 314-322), “Mirza Fethali Ahundzade” (s. 323-332), “Mirza Fethali Ahundzade Hakkında Bir Evrak” (s. 333-337), “İsmail Bey Gaspıralı” (s. 338-343) ve “Profesör Willi Bang-Kaup” (s. 344-348) adlı makaleleri yer almaktadır.

“Dilcilik, Dil Tarihi ve Şahsiyetler” bölümlerindeki makalelerde Azerbaycan Türkçesine ilişkin XX. yüzyıla kadar söylenen fikirler, yapılan gözlemler ve incelemeler genelleştirilmiştir. Bundan ve ünlü Türkolog, yazar ve fikir adamları üzerine yazılan ayrı ayrı bibliyografik yazılardan gelecekte “Türkoloji Dilciliğinin Tarihi” adlı fennin düzenlenmesinde ve uygun ders kitaplarının hazırlanmasında yararlanılabileceği düşüncesindeyiz.

Kitabın “Siyasal Gazetecilik” bölümünde yazarın “Millî Azerbaycan Cumhuriyeti’nin 15. Yılı ve Türkiye Cumhuriyeti’nin 10. Yılı” adlı siyasi makaleleri, “Küçük Görüşler” bölümünde ise çeşitli konulara ilişkin yazdığı bibliyografik nitelikteki yazıları yer almaktadır.

Azerbaycan Yurt Bilgisi Dergisi

Ahmet Caferoğlu’nun söz konusu kitabında yer alan seçilmiş eserlerinin çoğunluğu, ilk defa 1932-1934 yıllarında o zamanlar Türkiye’de basılan *Azerbaycan Yurt Bilgisi* dergisinde yayımlanmıştır. *Azerbaycan Yurt Bilgisi* dergisi, çok kısa bir süre içerisinde yayımlanmasına rağmen, döneminin en ünlü yayınlarından ve edebî olaylarından biri olarak tarihe geçmiştir. Bu derginin kurucusu ve editörü ise, Ahmet Caferoğlu kendisidir.

Yalnız söz konusu kitapta yer alan makalelerin üçü sonradan yayımlanmıştır. Bu makaleler, yayımlandığı kaynaklardan kitaba alınmıştır. Bütün bunların tarihsel kronolojisi üzerine kitabın “Ek” olarak adlandırılan kısmında yer alan *Azerbaycan Yurt Bilgisi* toplu baskısının Bibliyografyası ve “İzah ve Açıklamalar” bölümlerinden yeterli bilgiler almak mümkündür.

Ahmet Caferoğlu Edebî Mirası Günümüzde

Ahmet Caferoğlu'nun yukarıda belirtilen incelemelerinin ve makalelerinin yayımlanmasının üstünden 70 yıldan fazla bir zaman geçmiştir. Bu süre zarfında, hem Azerbaycan hem de Türkiye Türkçesinde ses bilgisi, dil bilgisi, kelime bilgisi, sözlük bilimine göre belirlenebilen gelişim ve değişimler ortaya çıkmıştır. Günümüzde artık karşımızda belli dil aynılıklarındaki farklılıkların, varyantların ve yalancı eşdeğerlerin kullanımlarıyla birbirinden aktarma bilimi bakımından da etkileşimleriyle net olarak seçilebilen iki güçlü yazı dili, dolayısıyla Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi bulunmaktadır. Buna bağlı olarak Türkçenin genel kullanım-yayımlım, eğitim-öğrenim ve araştırma-uygulama seviyelerinde çok geniş bir ölçekte dil-ifade ve terminoloji kuruculuğu olguları ve olayları gerçekleşmiştir. Özellikle de Türkiye Türkçesinde. Siyasi ve tarihî durum ve buna uygun olarak da filolojik açıklama üslubu ve yöntem-bilimsel sistem ise bütünlükte değişmiştir.

Bu bağlamda, Vilayet Kuliyev'in Ahmet Caferoğlu ilmî-edebeî mirasından Azerbaycan Türkçesinde uygunlaştırdığı metinler, çağdaş Türkiye Türkçesinden daha çok dönemine göre artık büyük bir ölçüde sadeleştirilmiş olan Osmanlı Türkçesinden Azerbaycan Türkçesine aktarılan bilimsel metinler olarak değerlendirilmelidir. O Osmanlı Türkçesi ki ondan söz konusu dönemin Azerbaycan Türkçesine uygunlaştırılan edebî metni, Mirze Alekper Sabir değil tercüme, aktarma olarak da kabul etmiyordu:

“Osmanlıcadan tercüme Türke”; bunu bilmem,

Gerçek yazıyor Genceli, yainki henekdir (şakadır),

Mümkün iki dil bir-birine tercüme, amma

“Osmanlıcadan tercüme Türke” ne demektir?! (Sabir 1992)

Sonuç

Ahmet Caferoğlu, çok genç yaşlarında Azerbaycan'dan Türkiye'ye iltica etmek zorunda kalmıştır. O, sağlığında bir daha ata vatanına dönememiştir. Söz konusu dönüştü, “demir perde” veya dönemin Sovyetler Birliği rejimi 70 yıl boyunca bütün yöntemleriyle engellemiştir. O, eserleri, ilmî görüşleri ve tarihî istekleriyle yalnız 1990'lı yıllarda ana vatandan ata vatana manevi mirasıyla dönebilmiştir. Söz konusu yayımlanan kitap, bunun çok somut bir kanıtıdır!

Ahmet Caferoğlu, Türklük biliminin dil, tarih, edebiyat ve diğer alanlarına ilişkin çok önemli çalışmalara imzasını Türkiye'de atmış ve ilk mükemmel *Türk Dili Tarihi* kitabını da burada yazmıştır. O, Türkçenin yazı dilleri ve lehçeleriyle bir bütün dil olması görüşünü geliştirmiş ve buna bağlı olarak Türk dili tarihi alanında özgün bir Türklük bilimi ekolü oluşturmuştur. Onun ilmî ve edebî faaliyetinde Azerbaycan kavramı üzerine yaptığı çalışmaları da çok geniş yer almaktadır. Söz konusu çalışmalar, günümüzde hem genel Türklük bilimi hem de bağımsız Azerbaycan devletçiliği bakımından Azerbaycan'ın, Türkiye'nin ve bütün Türk dünyasının tek bir manevi çatı altında birleşmesi çağrısını yapmaktadır.

Kaynakça

- Cəfəroğlu, Əhməd (2008), *Seçilmiş əsərləri*, Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Bakı Slavyan Universiteti “Filoloqun kitabxanası -100”, “Türkologiya” seriyası, Bakı, Mütərcim, 407 s.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2007), *Giriş. Türkiye Türkolojisine ve Türkiye'deki Türk Lehçeleri Çalışmalarına Genel Bakış*. Türk Lehçeleri Grameri, Akçağ, Ankara, s. 11-30.
- Musaoğlu, Mehman (2003), *Türkçede Çeviri ve Aktarma*. Bilig. Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 24, s.1-22.
-(2004), *Anar'ın Eserleri Türkiye Türkçesinde*. TÜRKSOY. Türk Dünyası Kültür, Sanat, Bilim, Haber ve Araştırma Dergisi, Sayı: 11 Ocak, Ankara, s. 25-30.
-(2006), *Türkçe Aktarma Bilimi ve Dil Bilimsel Boyutları*. Bilgisayar Destekli Dil Bilimi Çalıştayı Bildirileri. 14 Mayıs 2005, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 139-158.
-(2009), *Türk Lehçelerinin Bilgisayar Ortamında Aktarımı Mümkün Mü?* TÜRKSOY Türk Dünyası Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı: 29, s. 14-19.
- Nəbiyev, Azad (2002), *Azərbaycan xalq ədəbiyyatı*. I hissə, Ali məktəb tələbələri üçün dərslik, “Turan” Nəşrlər evi, Bakı.
- SABİR, Mirzə Ələkbər (1992), *Hophopnamə*, Bakı, Yazıçı, 558 s.
- Şəntürk, Lütfi, Yazıçı, Seyfəddin (2009), *İslam dininin qayda-qanunları*, Türk dilindən tərcümə edən: Mehman Musaoğlu, Ankara, 578 s.
- Türklerin Kökleri: Dilləri və Halk Edebiyatı 1999-2000, *Dilləri və Halk Edebiyatından Derlemeler*. Dr. Wilhelm Radloff, Ekav Yayınları. I, II, III, IV, V, IV, ciltler, (Süleyman Demirel'in sunusuyla).
- Uğurlu, Mustafa (2000), *Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve “Abay Yolu” Romanı*. Bilig. Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Güz, Sayı: 15, s. 59-77.
-(2004), *Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eş Değerliği*. Bilig. Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Güz, Sayı: 15, s. 59 – 77.